

Nekrológ Termann sírja fölött

Térey János: *Termann hagyatéka*. Novellák, 1989–2011.
Libri Kiadó, Budapest, 2012

Térey János 1997-ben megjelent *Termann hagyományai* című novelláskötetét a korabeli recepció az addigi opus paratextusaként értelmezte, elsősorban Nagy Atilla Kristóf fülszövegbeli közlése nyomán, mely szerint a könyv műfaji megjelölése lábjegyzet. A szerkesztő ugyan elismerte, hogy az elbeszélésanyag nem tekinthető pusztán prózai adaléknak a korábban kiadott négy verseskötethez, a kritikusok többsége mégis a Térey-líra appendixeként közelített hozzá, kisebb részük pedig a nevelődési regény ismerveit vélte felfedezni benne. Míg az előbbi mellett a főként az előző két kiadványra hivatkozó, kiterjedt utalásrendszert, addig az utóbbi mellett a fejlődési regények sorstoposzára jellemző építkezést hozták fel legfontosabb érvként. Ha azonban a cím felől kíséreljük meg interpretálni a meglehetősen nagy kohéziós erejű szövegegyüttest, kapcsolódási pontokat lelhetünk fel az egymással látszólag oppozícióban lévő argumentációk között.

A *Termann hagyományai* – legalábbis dikcióját nézve – retroepika, visszatérés a romantikus tradíciókhoz, kiemelten az identitáskreatúrákkal folytatott játékhoz. A fülszöveget parafrázálva: szép, szomorú helyett Szép-, Szomorú-könyv, a századelő ködlovagjainak való feleselgetés, a széccszió maníros stíljének megkövetése olyan nyelvezetbeli és atmoszferikus hasonlóságok megteremtésével, többek között az archaizáló szókinccsel és a kávéházi milió felelevenítésével, amelyek előrevetítik a későbbi Térey-textusok feszültséggel teli (ön)iróniáját. Az egyes szám első személyű narrátor nyelvhasználatának artisztikussága Szomoró „kölcsonvett” figurája, Termann Dezső ezredfordulós rokonává, dédunokájává avatja a címszerplőt, ezt a „nagyon poros aszfaltdandy”-t.¹ „Födetlen fővel bolyongtam

¹ Térey János *Termann hagyományai* című könyvéről beszélget Angyalosi Gergely, Bán Zoltán András, Németh Gábor és Radnóti Sándor. In: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/terey-janos-termann-hagyomanyai-cimu-konyverol>

Isten bádogszín, szabad ege alatt. Pinceborozókban csúsztam rá a tüskékre meg a fröccsökre. Mondhatnám, rangrejtve mutatkoztam odalent. Hanyagoltam jóapám zakóit és kinyúlt pulóverekbe burkolóztam vasárnaponként. Három napos borosta és rézkeretes szemüveg Kádár országlásának korai éveiből. Nem sejtette senki a pinceodúk törzsvendégei közül, hogy *Termann én vagyok*.² Az általam a következőkben tárgyalandó átdolgozott és javított kiadásban, a *Termann hagyatékában* éppen ennek a flaubert-i kinyilatkoztatásnak a hiánya a legszembeötlőbb: „Akkoriban nem hordott se sapkát, se kalapot, födetlen fővel bolyongott Isten bádogszínű, szabad ege alatt. Arcán három napos borosta. Rézkeretes szemüveg a Múzeum körútról, a kora hatvanas évekből. Hazafelé beugrott egy fröccsre valamelyik pinceborozóba. Mondhatni, név- és rangrejtve mutatkozott odalent. Nem sejtette senki a kocsmák törzsvendégei közül, kicsoda ő, és mivel foglalkozik” (71). Nemcsak az egyes szám harmadik személyű elbeszélő személye mutatja a szerzőnek a tizenöt év elteltével kiadott kötetbe foglalt elkülönöződési szándékát, hanem a narrátor nomenjének feltűnő hiátusa is. A *Termann hagyaték*a tétje tehát a Termann Dezső-féle doppelgängerrel való leszámolás, vagyis inkább a tőle való búcsúzkodás. Ilyen tekintetben a narrátor afféle bricolage-identitásként³ van jelen a szövegekben, mely régi és új elemekből barkácsol folyton változó identitást magának.

Noha már az 1997-es *Sütkérezés* című vers is Termann Dezső emlékének van ajánlva, a szerző saját árnyékának átlépése ennél bonyolultabb és hosszadalmasabb rituálé elvégzését kívánta meg. Ha úgy tetszik, az inkriminált szöveg a temetési szertartás része, sőt maga a halotti beszéd: megemlékezés az elhunyt életéről és munkásságáról. Így állnak össze egyetlen nagyszabású nekrológgá a függelék és a karrierregény narratív struktúrájának elemei. Ennek viszonylatában – az egyik Térey Jánossal készült interjút alapul véve, s az etimológiai analógiákat negligálva – beszélhetünk a *hagyomány* és a *hagyaték* lényegi különbségéről: „A hagyaték a halott hátrahagyott javait tartalmazza, a hagyomány mindenestül élő valami.”⁴ Az, hogy Térey János nemrégiben átírta első könyvét, az 1991-es *Szétszóratást*, mely az akkori költői tradícióval szemben kezdeményezett *perújrafelvételt*, s próbálta azt *újjáavatni* és *érvényteleníteni*, majd egy évvel később a *Termann hagyomány*aival is ugyanezt tette, azt bizonyítja, hogy a ha-

² Térey János: *Termann hagyományai*. Seneca Könyvkiadó, Budapest, 1997. 38.

³ Vö. Németh Zoltán: A posztmodern identitásköltészet lehetőségei. In: Lapis József–Sebestyén Attila (szerk.): *Erővonalak – Közeliések Térey Jánoshoz*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009. 263.

⁴ Az újjászületett Termann – Villáminterjú Térey Jánossal. In: <http://port.hu/article/30025>

gyományt – „a lelkiismeret megnyugtató végett”⁵ – a javítás aktusával kívánta hagyatékká alakítani.

A korrigálás főként az első kiadás „társasági, kollokvialis modorban megírt, romlékonyabb részeit”⁶ érintette, például a *Termann hagyatékát* olvasva jóval kevesebbszer kell a befogadónak megbirkóznia a blázhoz hasonlatos szlengekifejezésekkel. Az olyan kamaszos túlzásoktól is mentesül, amelyek azelőtt a szerepkarakterológia meghatározó jegyei voltak: a régebbi verzióban például Termann várakozás közben fél doboz Gauloises-t szív el, az újabbban viszont mindössze néhány szálát. A szerzőt a lexikai és szintaktikai letisztultságra való törekvés jellemzi, ezért is nyesegeti ki, esetleg rakja idézőjelbe Dezsőnek a jobbára a helyzet súlyosságára vonatkozó „pokolian”-jait. Ezenkívül biztos kézzel szedi darabjaira a *Termann hagyományai* mondatszerkezeteinek sokszoros mellérendelő összetételeit, és teszi „levegősebbé” a novellákat a függő beszéd lebontásával, dialógusok beiktatásával.

A kötetfelépítés szintén megváltozik, a második kiadás ugyanis a lineáris történetészövés elvét tükrözi: Debrecenben indul, s a budapesti belvárosi dzsungel után a délszaki nyaralással folytatódik, és a varsói pszichedelikus utazással ér véget. A redukció szándéka ebben a mozzanatban is tetten érhető, hiszen Térey János a *Termann hagyományai* tizenkét novellájából négyet (a *Café Autodafé*, *A Spion-hegy alatt*, a *Pánik* és a *Fércmű* címűeket) kihagy, noha egyes részleteikben integrálja őket a megmaradtakba. A narráció is ennek megfelelően módosul: míg az 1997-es könyv egyes szám első személyű narrátora néha ki-kiszól beszélgetőtársának, addig a mostani átdolgozásban már csak az ő hangját halljuk, az egyes szám harmadik személyű elbeszélőét, aki azonban nem tetszeleg a mindentudó pózában. Egyfolytában Termannra hivatkozik, nem győzi hangsúlyozni, hogy csupán úgy és azt írja le, amit és ahogy ő mondta. Távolodása mégsem sikeres, hiszen mintha mindvégig a sír fölött álló szemszögéből mesélné el barátja történeteit. Ennek megfelelően nem a hagyomány őrzőjének, hanem a hagyaték ápolójának minősül.

S hogy miféle hagyaték Termanné? Pontosan olyan, amilyenre a lírai én Térey János *Tulajdonosi szemlélet* című verseskötetének címadó költeményében is utal:

⁵ Fodor Péter: A jeremiási hang. In: Lapis József–Sebestyén Attila (szerk.): *Erővonalak – Közéletések Térey Jánoshoz*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009. 241.

⁶ Pál Melinda: Én postázok vírust magának. In: i. m. 229.

„Légy jó sáfár, ügyelj archívumodra.
Jószágod volt pár száz vérbő augusztus:
forró gyógyhely, felszín alatti portya.
Rossz gazda, nincstelen lettél azóta.
Gazdálkodj okosan a hagyatékkal,
habzsolj, pírulj el kamrádban motozva.
A nyári készletet aprózva éld föl.
Tulajdonos, vigyázz archívumodra.”⁷

A Termann-hagyaték nem más, mint a felnőtté válás élményanyagának albuma, melyben jól megfér egymás mellett az elmeegőgyintézetbe zárt, állandóan gyűjtögető, egykori vasúti tisztviselő – s ilyen szempontból Danilo Kiš Eduard Samjával rokonítható – apa, a harminchat évesen anyává lett, majd rákban elhunyt belgyógyász főorvos asszony, az erdőpusztai málnáskertet parasztnosztalgiával művelő, keménykezü állatorvos nagybácsi s a Kétmalom utcai sárga, klasszicista stílusú szülői ház állandóan két malomban őrölő lakói. Elbírájk egymás társaságát az Átokvárosban megismert költőtársak, akikben fel lehet ismerni Kemény István, Peer Krisztián és Poós Zoltán alakját, a főiskolán baráti körbe fogadott Kopter-típusú „bölénybika”, na meg az egykori nők, Margók és Jadwigák. „Aranyidő, csikóév, múltak odva”⁸, krakkói és danzigi tivornyák, a – Benedek Szabolcs szavával élve – „nagy degeneráció” életérzése, a hanyatlástudattal ötvözött titáni gőg: „Mi voltunk Varsó méhei, mi voltunk Varsó méze is egyúttal. Szemben a pökhendi parvenükkal, akik Varsó krémjének kiáltották ki magukat. Kaptármelegben és rajszellemben éltünk. Tőlünk volt ragacsos a város. Makacs foltokat hagytunk kedvenc mulatóink bordó bársonypamlagjain” (120).

A novellák egy része kvázi-életrajzi mese, más részük pedig emlékekből táplálkozó imaginárius szöveg. Ami viszont közös bennük, az a többi Térey-műből is kivonatolható perspektíva: az önmagával brutálisan azonos étellel szemben, az események epicentrumától távol az élet oldalnézete.⁹

⁷ Térey János: Tulajdonosi szemlélet. In Uő: *Tulajdonosi szemlélet*. Palatinus, Budapest, 1997. 10.

⁸ Uo. 8.

⁹ L. Térey János: A Kopter méltatása. In Uő: *Termann hagyatéka*. Libri Kiadó, Budapest, 2012. 44–56.